

DR. J. D.

GROFICA IDA HAHN-HAHN.

Roman, predvsem socialni roman, je tista zlata, srebrna ali pa lesena, čista ali pa umazana posoda, ki iz nje zajema moderni človek svoje svetovno naziranje, svojo duševno hrano, svoje nazore o umetnosti, o dnevnih vprašanjih politike, dà, celó o najnovejših zakonih etikete. Tudi roman je lahko globok ali pa plitev. Izdeluje se sedaj tega blaga več ko ga je treba, zlasti med Nemci. Pisatelji pa se le premnogokrat ravnaajo po zlatem naročilu Goethejevem :

Greift nur hinein ins volle Menschenleben!
Ein jeder lebt's, nicht vielen ist's bekannt,
Und wo ihr's packt, da ist's interessant.
In bunten Bildern wenig Klarheit,
Viel Irrtum und ein Körnchen Wahrheit,
So wird der beste Trank gebrant.

In ljudje, zlasti mladina, pijó, požirajo dan za dnevom to pijačo in se dan za dnevom z njo zastrupljajo.

Med očeti in materami, ki so stali ob zibelki modernega socialnega romana, je zavzemala nekdaž častno mesto tudi grofica Ida Hahn-Hahn. Katoliški Nemci so se lani (1905) za stoletnico njenega rojstva spominjali velikih zaslug te izredne žene za slovstvo¹⁾, zlasti za slovstvo, ki ima namen²⁾ v verskem duhu vplivati na čitatelja. Ker se

¹⁾ Analizo vseh del naše pisateljice so prinesle „Stimmen aus Maria Laach 1905, č. 9.: „Die Werke der Gräfin Hahn-Hahn“, spisal A. Stockmann, S. J., dober životopis je objavil „Deutscher Hausschatz“ č. 18 izpod peresa Otto v. Schaching-a; popraviti škodo, ki jo je storila protestantovska kritika prejšnjih časov, želi za stoletnico rojstva protestant Max Schneidewin v mesečniku „Hochland“ II. 9.

²⁾ Kritika iz nekatoliških krogov je očitala pisateljici po njeni konverziji tendenco. V naših časih se tendenčnost šteje pisatelju v zaslugo. Takó n. pr. kar naravnost hvali češki kritik O Wagner v

Ida Hahn-Hahn pri neki priliki¹⁾ omenja tudi v slovenski slovstveni zgodovini, naj ji postavimo tukaj majhen spomenik.

Rodila se je naša pisateljica dne 22. junija 1805 v Tresovem²⁾ (Tressow) na Mecklenburškem. Njena mladostna vzgoja je bila zelo pomanjkljiva; kajti oče se ni utegnil brigati za vzgojo otrok, ker mu je hodilo po glavi samó gledišče, ki si ga je bil priredil na svojem posestvu, in ko je bil s to zabavo zapravljal velik del imetja, tako da je prišel pod kuratelo, je ostavil družino ter se potepal kot igravec z neko glediško družbo okrog po deželi. Mati je bila sicer ponosna aristokratinja, a je imela premajhno duševno obzorje, da bi bila mogla srečno vplivati na daljni duševni razvoj svoje vele-nadarjene hčerke. In takó si je grofica v svojih mladih letih prisvojila zunanjo oliko aristokratskih krogov; globoke notranje omike, ki zadeva enakomerno glavo, voljo in srcé, pa ni dobila. Verski pouk ji ni segel čisto nič do srcá. Sama priznava v nekem svojem spisu iz poznejših let, da se ne spominja čisto nič, kaj jo je učil pastor, ampak samó to jej je še živo v spominu, da je imel pastor zeleno pobarvano sobo, kjer jo je učil, in da je močno dišalo po tobaku, pa

zadnjem zvezku letošnjega „Slovanského Přehledu“ (1906, č. 7, str. 307.) tendenčnost v epski poeziji A. Aškerca: Cenná poesie jeho má zvláštní svůj příznak — silně akcentovanou tendenčnost.

¹⁾ Ko je bil Josip Jurčič kot gimnazijec gojenec Alojzijevišča v Ljubljani, je čital med drugim tudi dela Ide Hahn-Hahn, ki mu jih je svetoval tedanji prefekt Jurij Grabnar; v prvi vrsti sta bila to njena najboljša romana Maria Regina (izšel l. 1860.) in Doralice (izšel l. 1861.).

²⁾ Skoro vsa imena vasi, trgov, mest itd. na Mecklenburškem so slovanska, živi spomeniki slovanskih prednikov.

kakšno čepico je nosil na svoji sivi glavi. Leta 1826. je kot enaindvajsetletna deklica podala roko v zakon bratrancu, ki je bil graščak na Bazedovem (Basedow.) Toda mlada nevesta je doživela strašno razočaranje: njen mož je ljubil šport, lov, konje in pa druge zastopnice ženskega spola, svojo poročeno ženo pa je zanemarjal. Samó tri leta je trajal zakon; l. 1829. je protestantovska cerkvena gospôdska razdružila njiju zakon, nakar si je mož takoj poiskal drugo ženo, Ida pa se je smrtno užaljena vrnila k svoji materi, ki jo je bila medtem doletela ista usoda, da jo je bil mož zapustil. Kar je še posebno bolelo mlado grofico, je bilo to, da je bila v kratki dôbi svojega nesrečnega zakona postala mati detetu ženskega spola, ki je duševno in telesno hiralo, dokler ni izhiralo v 24. letu svoje dôbe v Berolinu, kamor jo je bila vzela k sebi neka prijateljica materina.

Od leta 1829. dalje razločujemo lahko prav natanko tri d o b e njenega življenja. P r v a d ô b a sega od leta 1829. do l. 1849., torej dvajset let. To je dôba nemirnega potovanja in iskanja resnice. Ker v svoji mladosti ni bila dobila nikakršne verske vzgoje, zato tudi ni umela, ko je prišlo razočaranje, s tiho vdanostjo prenašati svoje nesreče. Največji srd je začutila v svojem srcu proti oni uredbi socialnega življenja, ki se je bila ob njej razbila njena barka, proti zakonu. V spisih iz te dôbe proslavlja svobodno, čutno ljubezen, zakon pa opisuje kot največje ponižanje, kot sužnji jarem za ženo. Ker znotraj v srcu ni imela miru, zato tudi ni imela obstanka domá pri materi; kmalu se je preselila v Draždane, odkoder je vsako leto napravila kako veliko potovanje, „da bi“, kakor sama piše, „majhno lučico svojega uma prižgala ob veliki luči tam zunaj.“

Prvič je napravila tako veliko potovanje l. 1835., in sicer v gorato Švico, ki jo je obhodila vse križem; naslednje leto je prišla v Avstrijo, kjer se je dalj časa mudila na Dunaju; potem jo je vleklo v romanske dežele, in takó je obšla Italijo, Španijo, Francijo, pa tudi visoko gori na sever je šla, na Dansko in Skandinavsko. V letih 1843. in 1844. je bila v Egiptu, Palestini, Siriji in v Carigradu, l. 1847. pa na Irskem in Angleškem. Vselej, kadar se je vrnila s takega velikega potovanja, ga je popisala v posebni knjigi („Jenseits der Berge“, 2. zv. 1840, popisuje pot v Italijo; „Erinnerungen aus und an Frankreich“, 2. zv., 1842;

„Ein Reiseversuch im Norden“, 1843), ki jo je občinstvo vselej sprejelo z velikim zanimanjem, zlasti pa popis potovanja po Vzhodu („Orientalische Briefe“, dva zv., 1844). Vendar pa ji je ostajalo, ker je delala jako hitro, še vedno mnogo časa med posameznimi potovanji. Kakó izpolniti te presledke? Sedla je k pisalniku in napisala roman iz sodobnega življenja, iz krogov aristokracije. Takó je izšel leta 1838. roman „Ilda Schönholm“, 1839 „Der Rechte“, 1840 „Gräfin Faustine“, 1841 „Ulrich“ (2 zv.), 1843 „Si-

gismund Forster“ in „Die Kinder auf dem Abendberg“, 1844 „Cecil“ (2 zv.), 1845 „Zwei Frauen“ (2 zv.), 1846 „Clelia Conti“, istega leta „Sibylle“ (2 zv.), 1848 „Levin“ (2 zv.) Če še dostavimo, da je l. 1835. prvič javno nastopila s knjižico pesmi „Gedichte“, ki so ji sledile še tri take zbirke, 1836 „Neuere Gedichte“ in „Venezianische Nächte“, 1837 pa „Lieder und Gedichte“, se moramo res čuditi, koliko je napisalo pero te žene. Mogoče je bilo le zató, ker je delala čudovito hitro. Sama pravi nekje, da jej je bilo roman napisati toliko kakor iti na izprehod („wie andere Leute spazieren gehen“). V

Grofica Ida Hahn - Hahn.

treh tednih je bil rokopis za dva zvezka obsegajoč roman gotov, in sicer takó, da ga je lahko dala v tisk, ne da bi bilo treba popraviti najmanjšo stvarco.

Dôbo nemirnega potovanja in iskanja resnice sem imenoval to dôbo; da je bila res dôba potovanj, se vidi iz navedenih podatkov; da je bila pa tudi doba iskanja resnice, se razvidi iz spisov te dobe. Takó n. pr. piše v romanu „Der Rechte“ o glavnem junaku Gastonu: „So ging er nach London, nach Irland und Schottland, nach Norwegen und Schweden — immer suchend, spähend, forschend nach Etwas, das sein ganzes Wesen so gerade in der Mitte treffen sollte, wie der Pfeil die Scheibe trifft.“

Nehoté se pri tem spomnimo nekega slovenskega popotnika, ki je v istih letih, kakor naša pisateljica, hodil po širokem svetu, prav takó nečesa išoč; to je bil Prešernov prijatelj Andrej Smolé, ki o njem pravi pesnik:

„Videl si Nemško, Francosko, Britansko,
videl si Švajca visôke goré,
videl si jasno nebó italjansko . . .“

toda sad teh dolgih potov je bil pri teh dveh popotnikih čisto drugačen; dočim o Smoletu poje Prešeren:

„Sreče ni ranjeno našlo srcé“

in

„S srcem obupnim si prišel domú“ —

se je zgodilo z grofico Hahn-Hahn nekaj čisto drugega: na potovanju po Palestini, kjer je videla tiho delovanje katoliških redovnikov, zapustivših evropsko domovino za blagor ubogega ljudstva, je prvič začutila žalost, zakaj ni rojena v katoliški cerkvi; ko je hodila po Irskem in videla lepo življenje tega katoliškega naroda, je dobila še zadnji nagib h konverziji, in takó je res zaključila svoja potovanja s tem, da je koncem l. 1849. prosila tedanjega nadškofa v Vratislavi, Diepenbrocka, naj jo sprejme v katoliško cerkev. Nadškof je naročil proštu v Berolinu, slavnemu baronu Kettelerju, naj grofico pouči v katoliški veri, ako je še kaj treba. V začetku l. 1850. je bil prošt

Ketteler imenovan za nadškofa v Mogunciji (Mainz); ondi je v istem času grofico sprejel v naročje katoliške cerkve.

Tu se začenja druga dôba njenega življenja, od konca l. 1849. do l. 1860., dôba, ki se je v njej izpreobrnjenica prizadevala izpolniti svoje versko znanje ter se vglobiti v skrivnosti duhovnega življenja. Po čemer je tako hrepenela, je našla: mir srcá. Šla je za svojim duhovnim voditeljem v Moguncijo, si najela v bližini stolnice tiho sobico ter ondi s svojim ne majhnim imetjem podpirala po zgledu velikega škofa dobrodelne naprave¹⁾, l. 1854. pa ustanovila majhen ženski samostan „dobrega pastirja“, kjer je kot prednica prebivala v majhni sobi, „ki je bila ravno dosti velika, da je stala v njej miza, stol in postelja“, prav do svoje smrti dne 12. januarja l. 1880. V teh letih je napisala zgodovino svojega notranjega izpreobrnjenja v knjigi „Von Babylon nach Jerusalem“ (1851); nato je pa začela študirati in pisati zgodovino katoliške cerkve, in sicer najprej slavno dobo mučencev „Die Märtyrer“ (1856). Prekrasno slika v tej knjigi prizore v Koloseju, kjer je tekla kri mučencev. Spomina vredna je ondi tudi misel: „Jeruzalem, mesto božje, mesto templja in prorokov, je grozno propadel, ker ni veroval; Rim se je vkljub vsem svojim grozodejstvom in grozovitežem rešil, prenovil, povečal, ker je veroval.“ S Konstantinom je nehalo zunanje mučeništvo; ljubezen je odslej našla drugo notranje, ki so ga izvrševali puščavniki. In takó se glasi naslednja knjiga: „Die Väter der Wüste“ (1857); ker je pisateljica vse tiste kraje, kjer so živeli prvi puščavniki, sama videla, sirsko, arabsko in egiptovsko puščavo, zató je popis živahen, poln poezije. S čudovito vztrajnostjo je hotela pisateljica v veličastnih slikah pokazati vesoljno zgodovino katoliške cerkve; toda že pri naslednjem delu „Die Väter der orientalischen

¹⁾ Škofi Ketteler je sestavil prvi katoliško-socialni program. Prim. Dr. Krek, Socializem, str. 395. nsl., kjer pisatelj popisuje življenje in delovanje tega izrednega moža.

Kirche“ (1859), kjer slika pravzaprav le štiri velike škofe vzhodne cerkve: Atanazija, Bazilija V., Gregorija Nac. in Gregorija N., je čutila, da so za tako ogromno delo njene moči preslabe; le eno znamenito delo naj še omenim, nadaljevanje imenovanih treh, ki pa sega že v tretjo dôbo njenega življenja, to je „St. Augustinus“ (1866). Sv. Avguščina „Izpovedanja“ (confessiones) so že prejšnja leta silovito vplivala na dovzetno dušo grofice; sedaj, ko se je umirila, je hotela podati dušeslovno analizo izpreobrnjenja velikega hiponskega škofa; in ker je bila sama doživela, kaj se pravi bloditi v zmoti in željno iskati resnice, zato je ta knjiga spisana takorekoč z njeno srčno krvjo.

Priljubljena je bila Hahn-Hahn pri nemškem čitajočem občinstvu v svoji prvi dôbi, dasi njen slog še ni bil umirjen in marsikatero delo ne globoko zasnovano; v drugi dôbi je napredovala i po obliki i po vsebini, a vendar je kritika neusmiljeno padla po njej, očitajoč ji površnost, plitvost, vihravost, tendenčnost; in zakaj? Sodobniki ji niso mogli odpustiti, da je zapustila Babilon in šla v Jeruzalem. Takó je doživela nekaj podobnega, kakor njen božji vzor: najprej: Hosana, kmalu nato: Križaj ga! Uresničilo se je na pisateljici, kar tako dobro pravi naš Anton Medved:

Ne upaj od sveta plačila,
njegova sodba te ne moti,
nemila bodi ali mila,
ti le srčan se dela loti. —

Uveriš se, da svet popraša
ob vsakem delu prej: čigavo?
Potem presoja dela naša,
oseba jim daje veljavo.

(„Sodba sveta“, Poezije, str. 1.)

Z l. 1860. vidimo, da stopa pisateljica v tretjo dobo svojega delovanja, ki traja noter do njene smrti. Kaj pa je takó značilnega v teh letih, da tvori novo dobo? Kakor smo videli, je bila dala l. 1848. grofica na svetlo svoj zadnji roman; dvanajst let ni stopila več na leposlovno polje; zdelo se je, kakor da je za zmiraj vzela

slovo od njega. In vendar je bil prav socialni roman tisto polje, kjer si je bila pridobila doslej največ slave in kamor jo je vodila tudi njena prirojena nadarjenost. Škoda, ako ne bi gojila še dalje te vrste leposlovja, škoda zlasti zató, ker je moderni roman tista pot, ki se je le premnogi brezvestni špekulantje poslužujejo, da pasejo nizko radovednost čitateljstva in — sebe. To je uvidel tudi katoliški nemški pesnik Molitor ter javno pozival v časopisu „Katholik“ grofico, naj se zopet loti socialnega romana. Pisateljica je ubogala, in takó so izšli novi socialni romani: l. 1860. „Maria Regina“ (2 zv.), 1861 „Doralice“ (2 zv.), 1863 „Zwei Schwestern“ (2 zv.), 1864 „Peregrin“ (2 zv.), 1869 „Die Erbin von Cronenstein“ (2 zv.) in „Geschichte eines armen Fräuleins“ (2 zv.), 1871 „Die Erzählung des Hofrats“ (2 zv.) in pa: „Die Glöcknerstochter“ (2 zv.), 1874 „Vergib uns unsere Schuld“ (2 zv.), 1875 „Nirwana“ (2 zv.), 1877 „Eine reiche Frau“ (2 zv.) in pa „Der breite Weg und die enge Strasse“ (2 zv.), 1878 „Wahl und Führung“ (2 zv.) To je bilo njeno poslednje delo; več ni mogla delati, ker ji je smrt iztrgala pero iz rok. Koncem l. 1879. je namreč zbolela in dne 12. januarja l. 1880. je umrla v svoji samostanski celici v Mogunciji. Njeno življenje in delovanje je bilo živa apologija.

Najvažnejši izmed naštetih del sta po soglasni sodbi dveh kritikov prvi dve: „Maria Regina“ in pa: „Doralice“. Dve veliki hibi je bila napravila pisateljica v svoji prvi dôbi: pretirano je poveličevala čutno ljubezen in krivično je napadala zakon. Ti dve hibi je izkušala popraviti v omenjenih delih. „Maria Regina“ je visoka pesem čiste, nadčutne ljubezni. Vsebina romanu je kratko ta-le:

Grof Damijan, vdovec, ima hčerki Regino in Korono. Prvo snubi mlad plemič Uriel, toda deklica se je že odločila: vkljub lepim lastnostim duhá in telesa, vkljub sijajni bodočnosti, ki se ji obeta v zakonu, hoče živeti samó Bogu, v samostanu, ker prava sreča se jej zdi, da je le v Bogu. Zastonj

jo izkuša oče odvrniti od sklepa, zastonj jo vodi v lahkožive družbe, zastonj žalost Urielova, — Regina zmaga. Nesrečni Uriel gre po svetu, da bi pozabil svojo bol; po treh letih se vrne, še enkrat želi videti Regino, vidi jo, toda skoro je ne spozna več: stregla je medtem bolnikom, dobila nalezljivo bolezen, ki jej je izpridila obraz in ji vzela življenje. Za ta svet je bilo zanjo vse izgubljeno, za oni — vse dobljeno. Obenem se plete povest sestre Reginine, Korone, katero zasnuje mlajši brat Urielov, Orest; Korona je posvetna, zakon nesrečen, Orest se loči od žene, ki takó spozná svojo krivo pot, ločeni mož pa se hoče znova poročiti z židinjjo Judito; a židinja opazuje odpadnika in postane katoličanka, Orest izvrši samomor, a se v zadnjem trenutku vendar izpové in spokorjen umrje, Uriel se pa odpové svetu in gre v samostan. Tako izmed vseh teh oseb ni nobena dosegla sreče na tem svetu, pač pa so se očistili za večnost.

„Nicht hienieden“ — na tem svetu ni prave sreče, ta misel se vleče skozi ves roman. L. 1835., ko se je ob smrti Čopovi Prešernu pokazala podoba Bogomile, je naša pisateljica začela iskati sreče po svetu,

in po dolgih letih iskanja, zmot in trpljenja jo je našla, in v tem romanu jo izraža prav takó kakor Bogomila:

„Da srečen je le ta, kdor z Bogomilo
up sreče unstran groba v prsih hrani.“

Drugi roman „Doralice“ ima drugačen problem. Vdova pl. Derthal ima štiri odrastle hčere lepotic. Vse se omože, a žal da mati ni pazila nič na razliko veroizpovedanj, in takó so vse nesrečne. Najmlajšo, Doralice, zasnuje ogrski magnat Juraj, Kalvinec. Kmalu postane nezvest, in Doralice se vrne k materi; toda junaško nosi svoje gorjé. Ko trpí, je še veliko lepša. Sijajne ponudbe dobiva, toda ona ostane katoličanka in je torej vezana. Po več letih smrt reši Juraja nezakonitih vezij, skesan se vrne in Doralice mu odpusti.

Gotovo še vedno času primerna snov, zlasti v sedanjem boju zoper katoliški zakon. Povsod se vidi, da je pisateljica vse različne duševne boje sama doživela; predvsem jo zanimajo duše, zunanji dogodki so jej postranska stvar. V tem pogledu je čisto moderna. Umetnosti karakteriziranja se še vedno lahko učé pisatelji iz del Ide Hahn-Hahn.

ANTON MEDVED:

KVIŠKU!

Nagla v sodbah, v mislih lena
množica godi strastem,
iz dogodkov brez pomena
plete govor dan za dnem.
Ali ni življenja cena
višja nič od hipne všečnosti?
Čas poteka gluh in nem,
neporabljen v morje večnosti.

O moj duh, razvij peroti,
kakor orel kvišku pluj!
Plen na zemlji te ne moti,
nizkim hribom bodi tuj!
Dvigaj, bližaj se lepoti,
ki te vabi žejnega iz dalj!
Ne okreni se! Veruj,
upaj — čaka te ljubezni kralj.

